

Banderista bűncselekmények: dokumentumok

Az Ukrán Népköztársaság¹ és a Nyugat-Ukrán Népköztársaság² hívei az oroszországi polgárháborút követően is keresték a lehetőséget a független Ukrajnáért vívott harc folytatására. Mind hazai földön, mind a cseh, lengyel és nyugat-európai emigrációban, az 1920-as évek elejétől sorra alakultak a független ukrán állam létrejöttét támogató nacionalista szervezetek. Ezek egyesítéséből alakult meg 1929-ben Bécsben az Ukrán Nationalisták Szervezete, az OUN. Az emigrációs toborzó és propagandatevékenység mellett, ukrán földön, az akkori Lengyelország területén már ekkor jobbra terrorista akciókkal tetek szert hírnévre (állami tisztviselők elleni merényletek, támadások lengyel telepések ellen, rongáló és szabotőr akciók). Amikor Hitler megtámadta a Szovjetuniót, az OUN katonailag is támogatta a megszálló német csapatokat; ekkor már az Abwehr irányításával létrehozták a Nachtigall és Roland diverziós zászlóaljokat. 1941 júliusában az OUN és a német megszállók viszonyában törés következett be, mikor a nácik nem adták át nekik az elfoglalt ukrán területek feletti hatalmat. 1942-ben, az erősödő partizántevékenységre válaszul az OUN mérsékelt és radikális szárnya³ egyetértett a „nemzeti hadsereg” létrehozásának szükségességében. 1943. február végén, az OUN radikálisainak III. konferenciáján nemzeti-felszabadító harcot hirdettek a német megszállók és a moszkvai bolsevikok ellen. Az OUN banderista szárnyának fegyveres csapataiból létrejött az Ukrán Felkelő Hadsereg, röviden UPA. Alakulatai ténylegesen 1943 tavasztól aktivizálódtak a Főkormányzóság és a Birodalmi Komisszáriátus területén,⁴ azon belül Nyugat-Galícia, Kelet-Volhínia és Észak-Bukovina vidékein. Célpontjaivá váltak mindazok, akik a független ukrán állam létrejöttének ellenérdekeltjei és veszélyeztetői voltak, úgymint a Vörös Hadsereg katonái, a szovjet partizánok, Volhínia lengyel lakossága, illetve a megszálló német, magyar, szlovák és litván csapatok. Bár az UPA hivatalosan harcot hirdetett az ukrán területeket megszállva tartó német csapatok ellen, időnként mégis kész volt alkut kötni velük, és összefogni az elsőszámú ellenségnek számító szovjet aktivisták, kommunisták, partizánok, zsidók és lengyelek megsemmisítése érdekében.

A dokumentumok eredeti közlési helye:

I. dokumentum - Артизов А.Н.: Украинские Националистические организации в годы второй мировой войны, Документы. В двух томах; Москва, РОССПЭН, 2011 I. kötet, 465. oldal

II. dokumentum - Деятельность организаций украинских националистов в годы великой отечественной войны, Управление пресс-службы и информации Минобороны России, Центральный архив МО РФ, 2014, 4. old.

III. dokumentum – Артизов id. m. II. kötet, 208. oldal

IV. dokumentum – Артизов А.Н id. m. II. kötet, 481 .oldal

I.

Az OUN/UPA tevékenységével foglalkozó NKVD-jelentések gazdag iratanyagából ezúttal négy – magyarul eddig nem publikált – dokumentumot közlünk. Az első Berijának, a szovjet titkosszolgálat vezetőjének 1942 januárjában kelt beszámolója a honvédelmi népbiztos helyettesének, Mehlisznak, aki ekkor a Krímben felügyelte a szovjet egységeket. A dokumentumból képet kaphatunk a német megszálló hadseregnek az ukrán nacionalizmus szítására tett erőfeszítéseiről, arról, hogyan szervezett az érdekeit képviselő fegyveres osztagokat dezertált vagy fogságba esett szovjet katonákból, illetve a helyi lakosság erre fogékony rétegeiből.

A SZU Belügyi Népbiztossága

1942. január 19.

No. 88/b

Moszkva

A Szovjetunió Védelmi Népbiztossága⁵

Mehlisz elvtársnak⁶

Az NKVD USZSZK⁷ múlt év decemberi jelentései alapján a német katonai parancsnokság intézkedések sorát foganatosítja azzal a céllal, hogy az Ukrán SZSZK megszállt területein egy „ukrán hadsereget” hozzon létre. A Jobb parti Ukrajnában⁸ már nyilvántartásba vették a hadköteles, katonakorú ukrán nemzetiségűeket.

A Poltavai és Csernyigovi területeken a német vezetés összeírja a 16 és 50 év közötti hadköteles ukránokat.

A Vörös Hadsereg foglyul ejtett parancsnokai közül az ukrán nemzetiségűeket speciális táborokban helyezik el. Ezekben különleges katonai iskolák alakulnak, ahol a hadifogyók taktikát, építést, robbantást és autókezelést/szerelést tanulnak.

1941. december 19-i adatok szerint a Zsitomiri terület, Novograd-Volinszkij⁹ városában speciális iskolát hoztak létre a Vörös Hadsereg ukrán nemzetiségű hadifogoly-parancsnokai számára. A tanulók összetétele magában foglalja a középparancsnoki kart, hadnagytól számuzadosig. Ezek a katonák egyforma bánásmódban részesülnek. Nem engedélyezett számukra a városban való szabad járás és fegyverviselés. A foglalkozásokat saját hétköznapi egyenruhájukban látogatják, azonban megkülönböztető jel nélkül.

Ezzel együtt a német katonai vezetés ukrán nemzetiségű személyekből büntetőosztásokat szervezett. Egyes helyeken ezek az osztások „ukrán kozákoknak” nevezik magukat. Alapvetően a Vörös Hadseregből dezertáló ukránokból és helyi nacionalista elemekből verődtek össze. A német vezetés utasítása alapján a büntetőosztások a partizánok ellen harcolnak, illetve a németek számára nemkívánatos személyek felkutatásával és megsemmisítésével foglalkoznak. Ezen osztások létszáma 250–400 fő között mozog. Orosz puskákkal vannak felfegyverkezve, vállap nélküli vöröskatona-köpenyt hordanak, melynek jobb ujján sárga-kék háromszöget viselnek.

A német vezetés korlátlan jogokat biztosít ezen osztásoknak, egészen az agyonlövésig terjedően.

A Harkovi terület Lozovi járásában ügyködik egy ukrán dezertőrökből álló büntetőosztág. Az osztág tagjai őrzáratoznak az utakon, feltartóztatják a gyanús személyeket, és agyonlövik azokat, akiknek nincsenek irataik.

Proszkurov¹⁰ városban a Kamenyec-Podolszkij területen a rendőrségnél egy kb. 250 főt számláló büntetőosztág alakul. Néhány tucat dezertőr már kifejezte szándékát, hogy belép az osztágba.

A Kijevi terület Cserkasszi járásának falvaiban szintén alakult néhány büntetőosztág, mintegy 100–150 emberből, a partizánokkal való harcra.

Poltava városában a rendőrség 400 helyi lakost vett fel munkára.

A SZU Belügyi Népbiztosa
(L. Berija)

Szétosztandó:

- Sztálin et.
- Molotov et.
- Malenkov et.
- Mehlisz et.

1942 végére a lakosság azon része számára is, amely felszabadítóként fogadta a német megszállókat, egyre terheesebbé vált a német megszállás, az élelem elkobzása következtében éhínség lépett fel, a nácik kényszermunkára hajtották a parasztokat, mindennapos eseményekké váltak a kivégzések. Mindez a németek ellen hangolta a helyieket, és partizánosztatok formájában kiszélesedett az ellenállás. Sajátos polgárháború bontakozott ki. Nyugat-Volhínia lakosságának egy része kollaborált a német megszállókkal és támogatta az OUN tevékenységét, vagy fegyveres harcot folytatott az UPA soraiban. Velük szemben egyfelől a szintén helyi lakosokból alakult partizánosztatok, valamint a Vörös Hadsereg kötelékében zsitomiri, rovnói, volini területekről származó katonák (is) harcoltak.

1944 elején az UPA egyezséget kötött a német megszálló erőkkal a szovjet partizánok ellen folytatott közös harcról és a felderítés információinak átadásáról. Ennek az együttműködésnek néhány részletét tárja elénk az 1944 februárjából származó helyzetjelentés az ukrán partizánmozgalom főparancsnokától az I. Ukrán Front parancsnoka, Vatunyin tábornok részére. Az ezt követő irat egy immár három hónappal későbbi, hasonló jelentés Zsukov marsallnak, aki Vatunyint váltotta az I. Ukrán Front parancsnokságának élén. A dokumentumokból képet kaphatunk a nácik által elfoglalt ukrán földeken tevékenykedő szovjet partizánalakulatok, valamint az OUN és az UPA operatív tevékenységéről: létszámukról, fegyverzetükről, együttműködésükről a német hadsereggel.

Az Első Ukrán Front Parancsnokának, Vatunyin¹¹ elvtárs, hadseregpáncsnoknak

Különleges üzenet

Az ukrán nacionalisták és a németek megállapodásairól

A partizánosztatok és egységek közlései szerint, az utóbbi időben, összefüggésben a Vörös Hadsereg egységeinek sikeres előrenyomulásával nyugatra, és a járások sokaságának felszabadításával Ukrajna nyugati területein, az ukrán nacionalista elemek a német megszálló hatalommal való megegyezés jegyében foganatosítanak intézkedéseket.

A németek a maguk részéről szívesen kötnek ilyen megállapodásokat azzal a céllal, hogy a nacionalistákat saját érdekeiknek megfelelően használják fel: a Vörös Hadsereg ellen, a háttérben kifejtett felforgató, diverziós és terrorista tevékenységben.

Az egyesített partizánosztatok parancsnoka, Versigora¹² tájékoztatta arról, hogy 1943 decemberében, két találkozó történt a banderisták képviselői és a német parancsnokság között.

A német parancsnokságtól Obastein Oberleutnant¹³ volt ott.

Az ukrán nacionalisták részéről jelen voltak: Antonyuk („Kleg”) egységparancsnok, ugyanezen egység politikai vezetője, Kljucs („Bravo”), az „Osztap” fedőnevű zászlóaljparancsnok és mások.

A németeknek két kikötésük volt a nacionalistákkal szemben:

Befejezni az egymás ellen folytatott fegyveres harcot.

Fegyverért cserébe segíteni a németeket élelmiszerrel, jószággal, lovakkal.

A banderisták beleegyeztek ezekben a feltételekbe, és követelték a németek által letartóztatott nacionalisták kiszabadítását, ami meg is történt.

Ezen megállapodás alapján a banderisták és a németek között egy sor fegyver- és élelmiszer-csereügylet valósult meg.

Ennek részeként január első napjaiban a németek autókon érkeztek Bobli¹⁴ és Turepin¹⁵ falvakba (18–20 kilométerre északra Vlagyimir-Volinszktól¹⁶), ahol elkobozták a gabonát, 40 tehenet, 500 tyúkot, disznókat és lovakat.

Jellemző példa arra, hogy a németek és a nacionalisták készek az együttműködésre, a német helyőrség lecserélésének ténye 1944. január 13-án Kameny-Kasirszkij városában.

A németekkel folytatott tárgyalások eredményképpen a nacionalisták a Turija¹⁷ folyón átívelő híd megépítésére kötelezték magukat, és hogy átengedik őket Kovel¹⁸ felé.

A németek a maguk részéről ugyanakkor arra vállaltak kötelezettséget, hogy teljes épségben meghagynak a nacionalistáknak minden, Kameny-Kasirszkijban található ingóságot.

1944.01.22-re felépült a híd a Turija folyón, a nacionalisták pedig megérkeztek Kameny-Kasirszkijhoz.

A várost elhagyó német helyőrség a következőket hagyta Kameny-Kasirszkijben a nacionalistákra: 300 puskát, két láda töltényt, 200 pár fehérneműt, 30 komplett egyenruhát, valamint kenyeret, sót, jószágot, szénát és egyébeket.

Ezenkívül a németek megígérték, nem nyúlnak a nacionalistákhoz és segíteni fogják őket a Vörös Hadsereg elleni harcban.

A nacionalisták Kameny-Kasirszkijt elfoglaló osztaga több mint 500 főt számlált, és a következő fegyverzettel rendelkezett: aknavetők – 2 zászlóalj, – 1 század, 3 állványos géppuska, mintegy 30 kézfegyver.

Az osztagot „Mazepa” vezette, helyettese „Voron” volt.

A rendelkezésre álló ügynöki jelentések szerint a kameny-kasirszkij helyőrség nacionalistái a következő utasítást kapták az „UPA” (Ukrán Felkelő Hadsereg) parancsnokságtól:

Külön intézkedésig minden nehézfegyverzetet, puskák, géppisztolyok és pisztolyok kivételével, földbe ásva elrejtteni.

Valamennyi „UPA” alakulat parancsnokának, átirányítani a nacionalistákat a frontvonalon keresztül, felkelés szítása céljából a Vörös Hadsereg hátszágában.

A teljes ukrán lakosságnak azonnal hozzá kell fognia a termés csépeléséhez és elrejtteni azt (a földbe temetve).

Leválni a jószágot, juhokat, disznókat, és készletezni az „UPA” számára.

A lakosságot figyelmeztették a jelen utasítás 3-as és 4-es pontjainak be nem tartásáért járó szigorú büntetésre.

Az „UPA” vezetésének ezen intézkedései egy célt szolgálnak: semmit nem adni a Vörös Hadseregnek.

Ez év januárjának végén az egyesített partizánosztatok VERSIGORA parancsnoksága alatt ukrán nacionalisták, szám szerint 200 fős csoportját semmisítették meg.

A nacionalisták megsemmisítésekor megszerzett dokumentumok között a partizánok kezébe került egy megállapodás, melyet az „UPA” képviselői és a vlagyimir-volinszki komisszariátus landwirt-jei [mezőgazdasági vezetők – a ford.] kötöttek.

A megállapodást mindkét fél aláírta 1943. december 9-én, és a következő, nacionalisták által felvetett kérdések megvitatását taglalja a vlagyimir-volinszki járási vezetővel és a megyei biztossal¹⁹:

Kontingens. Hogyan kell értelmezni a feladatát, mennyiségét, milyen célokkal.

A németek együttműködése a lengyelekkel. Járásunkban (Vlagyimir-Volinszki) a lengyel rendőrség és tisztviselők elbocsátását kívánjuk.

Megsemmisíteni a lengyel bandákat a szövetség létrejöttéig. A németek kötelezettséget vállaltak minden esetre, hogy semmiben sem fogják segíteni őket.

Nem a mi dolgunk zavarni a frontra tartó német teherautókat, a németek se zavarjanak minket az átkelésben.

A háborús kívánságokkal kapcsolatban:

A németek a mi falvainkat sosem fogják támadni.

Nem fognak tüzet nyitni vagy zavarni az átmenő közlekedésünket.

Minden a Vlagyimir-Volinszki járás területén fogságba esett vagy elkapott embereinket mindkét oldalon kötelesek vagyunk kiszabadítani és az megadott címre irányítani.

A németek nem fognak repülőket használni a falvaink bombázására.

Együttműködés a vörös bandák megsemmisítésében.

1944. január 31-én a Versigora parancsnoksága alatt egyesült partizánosztatok elfogták Gorohov²⁰ város (50 kilométerre délnyugatra Lucktól) német parancsnokának levelét, melyet az OUN gorohovi járási szervezetét vezető „Pável”-nek címzett. A levél tartalma tárgyalások indítása a baráti szövetségről és a közös műveletekről.

Mindezen anyagok – és még egy sor másik –, melyekre a partizánok a nacionalista alakulatok megsemmisítésekor tettek szert, arról tanúskodnak, hogy a német vezetés a nacionalistákat felbujtó erőként próbálja felhasználni a Vörös Hadsereg sikerrel előrenyomuló egységeivel folytatott harcban.

A partizánmozgalom ukrán főparancsnokságának vezetője
állambiztonsági népbiztos
(T. Sztrokacs)²¹

1944. február 14.
No. 001864
Kijev

III.

**Az első ukrán front parancsnokának,
a Szovjetunió marsalljának,
Zsukov elvtársnak²²
Beszámoló feljegyzés
A banderisták németekkel közös hadműveleti aktivitásáról
Volhíniában, a Vörös Hadsereg és a szovjet partizánok ellen**

Azokat az anyagokat, melyeket ez év március–áprilisában az ellen-ség hátszágában, Ratno, Kovel, Vlagyimir-Volinszkij, Szokal járásokban működő partizán egységek és osztagok parancsnokaitól kaptunk, jelentős mértékben meghatározza a banderisták aktív tevékenysége Volhíniában, összeköttetésben a németekkel, a Vörös Hadsereg és a szovjet partizánok ellen.

A német katonai és állami vezetőkkel való kapcsolataikat az ukrán lakosság előtt titkoló banderisták, lényegében a németek utasításai szerint működnek, ezért tőlük fegyvert, egyenruhát és más katonai ingóságot kapnak.

Abbahagyva a németekkel folytatott harcot és az ellenséges viszony látszatának fenntartását, a banderisták felfüggesztették ezeket a magyarokkal, szlovákokkal, litvánokkal és Hitler más szövetséges csapataival szemben is. Aktivizálták a Vörös Hadsereg és a szovjet partizánok elleni hadműveleteket. Fokozott terrort vezettek be a szovjethatalommal szimpatizáló ukránokkal szemben. UPA bandákat küldenek a Vörös Hadsereg hátszágába felforgató- és felderítő-munkára.

Mikityicsi faluban, Vlagyimir-Volinszkij észak-nyugati részén, folyó év elején a németek tanácskozást folytattak a banderistákkal a közös harc kérdéséről a Vörös Hadsereg támadó alakulatai és az ellenség hátszágában működő partizánosztagek ellen.

A tanácskozáson részt vettek: a Vlagyimir Volinszkij-i megyei biztos (gebietskommissar), a hadsereg és a gestapo tisztjei, és az OUN volini területi vezetői (nevüket nem sikerült meghatározni).

A tanácskozásról szóló szóbeszéd eljutott az alacsonyabb rangú OUN tagokhoz és a lakossághoz is. Azonban ezt a kontingenst a németek elleni harcra hozták létre, a területi vezetés pedig nem volt képes tovább hallgatni olyan magyarázatokat, miszerint a tanácskozáson nem került szóba a közös fellépés megvitatása, mivel ezzel ők (a banderisták) kompromittálnák magukat jövőendő szövetségeseik, Anglia és az USA szemében.

Eközben a tények a következőkről beszélnek:

1944. március 27-én Nyikolajcsuk elvtárs rádión értesített róla, hogy ez év márciusában a vlagyimir-volinszkiji raktárból a németek fegyvereket adtak ki banderisták, mint önvédelmi csoportok számára, de ténylegesen az UPA osztagait fegyverezték fel az alábbi falvakban:

Mogilno – 1 állványos géppuska, 2 kézi géppuska, 40 puska.

Szvojsuv – 1 állványos géppuska, 2 kézi géppuska, 30 puska.

Ovadno²³ – 3 állványos és kézi géppuska, 15 puska.

A Csiszov egység parancsnoka 1944. április 20-án hozta az értesülést: „Az UPA törzsének megsemmisítésekor magunkhoz vettünk egy utasítást „Klim Szavur” aláírással. A parancs kimondja: „Ne harcolj a magyarokkal, szlovákokkal, litvánokkal és Hitler más szövetségeseivel.”

A Sztanovszkij egység felderítési adatai szerint a banderisták egy 800 fős UPA bandát küldtek a Zsitomiri terület, Emilcsinói járásába. Ez a banda német fegyverzettel rendelkezik, és új német egyenruhát visel.

A banderisták harci cselekményei a Vörös Hadsereg és a szovjet partizánok ellen

Az ukrán partizánok rajtaütései az ellenség hátszágában Ukrajna nyugati területein, valamint a Vörös Hadsereg egységeinek gyors előrenyomulása nyugatra zavarodottságot okoztak az OUN és UPA soraiban, eltekintve attól, hogy a központi vezetés számos intézkedést tett a jelenség elhárítására. Többek közt jókor adták ki a taktikai rendre vonatkozó parancsokat és szervezték meg a váltást a front áthaladásának periódusában.

Ebben az időben a jelentős UPA-osztagok rendezetlenül vonultak vissza a németekkel együtt, Galícia és a Pinszki mocsarak irányába. Apró osztagok és csoportok maradtak a Vörös Hadsereg hátországában, elrejtőztek az erdőkben, és részben fegyverrel őrzött házakba szóródtak szét.

Folyó év január–februárjában jelentős UPA osztagoknak csupán véletlen összecsapásai fordultak elő partizánokkal és a Vörös Hadsereg egységeivel. Túlnyomórészt a „biztonsági szolgálat” harcosai tevékenykedtek kelepccék és egyéni terror útján.

Március-áprilisban a banderisták aktivizálták harctevékenységüket, ami látható a következő adatokból:

1944. március 22-én a Vörös Hadsereg előretolt egységeire Masanyica–Gyermany térségébe²⁴ érve UPA-sok nagyobb csoportosulása várt, felkészülve az ellenállásra. A harc ezzel a csoportosulással több mint öt órán át tartott.

1944. április 23-án Kovaljov partizánegység parancsnok jelentette, hogy több mint 10 órán keresztül harcolt az UPA egy jelentős egységével Ozdzjutyicse falu térségében. A küzdelem eredményeként a banderistákat megsemmisítették és törzs lefoglalta az osztaguk dokumentumait.

1944. április 6-án a banderisták rajtaütésszerű támadást szerveztek Grabcsak partizánegységének osztaga ellen. A harc következtében a partizánok vesztesége 2 halott és 4 sebesült. A banderisták közül 14-et megöltek, 16-ot fogságba ejtettek. A partizánok hadizsákmánya: 16 puská, 2 géppisztoly és más katonai felszerelések.

1944. április 19-én a banderisták váratlan támadást indítottak a Vososilov és Hruscsov partizánosztagok törzsei ellen. A támadást visszaverték. A partizánoknak nem voltak veszteségeik.

1944. április 21-én a Karguzov parancsnoksága alatt álló partizánosztag több mint 6 órán át harcolt a banderisták egyik jelentősebb osztagával. Ennek eredményeképp a banderisták szétszóródtak, a veszteségeik: 13 halott és 17 fogoly. A partizánok hadizsákmányai: 2 kézi géppuska, 1 géppisztoly, 34 puská, 5 pisztoly.

Banderista terror a szovjethatalommal szimpatizáló személyekkel szemben

Igyekezvén bevonni Ukrajna nyugati megyéinek teljes falusi lakosságát, egytől egyig, a szovjethatalom elleni harcba, a banderisták az OUN illegális harcosaival és az UPA osztagaival erőszakos módszereket alkalmaznak a lakossággal szemben.

Kihajtják a lakosságot az erdőkbe, ahol a táboraik találhatóak. Nyomást gyakorolnak rájuk, hogy házaikban fegyvert, élelmiszerkészleteket és más anyagi értékeket rejtssenek el. Gyapjúpulóverek, zoknik,

kesztyűk készítésére, ruháik megvarrására, főzésre, kenyérsütésre, stb. kényszerítik őket. Propagandájuk napról napra erősödik. Függetlenül ezektől az intézkedésektől, a banderisták tömeges terror útján igyekeznek elnyomni a lakosság szimpátiáját a szovjethatalom iránt.

1944. április 15-én Volica faluban (Sztokaltól 26 kilométer északnyugatra) a banderisták öt családot akasztottak fel, akik rokonszenveztek a szovjethatalommal.

Novini faluban (Sztokaltól 19 kilométer északra) felakasztottak és agyonlőttek 16 embert, a falu egykori szovjet aktivistáit.

Scsenyátin faluban (Sztokaltól 21 kilométerre északra) a banderisták 87 embert lőttek agyon, volt szovjet aktivistákat és Ukrajna keleti megyéiből származó ukránokat.

Csizsov egységparancsnok és Uljanov komisszár 1944. április 21-én rádiózták: a tömeges terroristacselekmények az OUN volhíniai területi vezetője utasítása értelmében történnek, amely kimondja: „A Vörös Hadsereg nyugati előretörése és a szovjet partizánok Volhíniába és Galíciába való beszivárgása miatt, meg kell semmisíteni a keleti családokat, az egykori szovjet tisztviselőket és a falu szovjet aktivistáit”.

Banderisták bomlasztó tevékenysége a szovjet hátszágban

A banderisták a németekkel elvonulva, felfegyverzett csoportokat és osztagokat hagytak hátra felforgató munkára a szovjet hátszágban, titkos fegyver-, lőszer-, élelmiszer- és egyenruhabázisokat létesítve számukra.

Csupán folyó év áprilisában az Artyuhov és Csizsov parancsnoksága alatt álló partizánegységek közel 30 ilyen bázist fedeztek fel Szokal-Porick térségében, lefoglalva sok géppuskát, puskát, géppisztolyt, gránátot, lőszert, élelmiszert, egyenruhát és más értékeket.

Folytatódik a banderista egységek és csapatok átdobása a szovjet hátszágba, ezek az átdobások az UPA-parancsnokság utasításainak megfelelően történnek.

Grabcsak et. egységparancsnok tájékoztatása szerint, folyó év áprilisának elején – az UPA parancsnokságának utasítására – Vizsva falu térségéből (30 kilométer északnyugatra Koveltől) a Vörös Hadsereg hátszágába indult 1500 felfegyverzett banderista.

A Csizsov partizánegység 1944. április 21-én elpusztította az UPA egyik osztagának törzsét, s eközben megszerezte az egyik osztag parancsnokának, „Pivnyic”-nek szóló utasítást „Panasza Mazur” aláírással. „Mazur” parancsot ad „Pivnyic”-nek a Vörös Hadsereg hátszágába való átvonulásra, bomlasztó jellegű feladatok teljesítésére.

1944. április 22-én Artyuhov egységparancsnok rádiózta: egy leplezett banderista ügynök rámutatott, hogy a „Golubenko” osztag,

létszámában mintegy 500 ember, az alábbi fegyverzettel rendelkezik: 45 mm-es ágyú – 1, állványos géppuska – 5, kézi géppuska – 40, különböző aknavetők – 5, géppisztolyok és puskák. Dominopol falu (16 kilométer északkeletre Vlagyimir-Volinszkijtől) térségében helyezkednek el, és az UPA parancsnokságtól utasítást kaptak, hogy a közeljövőben keljenek át a frontvonalon és folytassanak aknamunkát a Vörös Hadsereg hátszágában. kerülni

A partizánmozgalom ukrán törzsének vezetője
állambiztonsági népbiztos
(T. Sztrokacs)

1944. május 10.
No. 003378

IV.

A földalatti nacionalista mozgalom és az UPA erőltetett szövetségkeresésének egyik epizódja a megszálló magyar csapatokkal való kapcsolatfelvétel és együttműködés. Hozzá kell tenni, hogy nem kevésbé szorult helyzetben voltak a magyar hadsereg alakulatai is. A Vörös Hadsereg előretörése, az állandósult partizántevékenység, valamint az ellátási nehézségek együttesen a nacionalista erőkkal való szövetkezés felé hajlították a magyar parancsnokságot. 1943 nyarán a magyar alakulatok és a banderisták között helyi szinten tárgyalások kezdődtek, melynek eredményeként a felek hamarosan beszüntették az egymás elleni harcot, s bár nem segítették, nem is sértették a másik érdekeit. A Magyarországon lezajlott nyilas hatalomátvételt követően, decemberben ukrán nacionalisták delegációja érkezett Budapestre, hogy a Főparancsnoksággal és a Védelmi Minisztériummal folytasson tárgyalásokat. Ekkor a magyar fél beleegyezését adta egy nem hivatalos ukrán képviselő létrehozására Budapesten, illetve ígéretet tett arra, hogy a szovjet csapatok további előretörése esetén saját területén fogadja majd a hazájukat elhagyni kényszerülő ukránokat.

Tájékoztató az OUN központi vezetőségének tagja, M. D. Sztjepanyak vallomása alapján 1944. augusztus 30-tól, az OUN-UPA kapcsolatairól a magyarokkal

1944. december 25.
Szigorúan titkos

Tájékoztató az OUN központi vezetőségi tagja, Sztjepanyak vallomása alján (a magyar kérdésről)

1943 őszén a Volhíniában elhelyezkedő magyar katonai egységek, miután néhányszor összeütköztek az UPA osztagaival, megegyezésre jutottak azok egyikével és kijelentették a parancsnokságnak, hogy találkozni kívánnak az UPA vezetőségével, a magyarok és az UPA közti kapcsolatok megteremtése céljából, mivel ők – a magyarok – nem támogatják a németek ukránok ellen irányuló politikáját és nem akarnak az UPA ellen harcolni. A létrejött tárgyalások eredményeképp megkötöttek egy szerződést, mely alapján a magyarok kötelezték maguk, hogy:
nem folytatnak hadműveleteket az UPA ellen,
nem rekvirálnak a lakosságtól élelmiszert, takarmányt.

Az UPA kötelezettséget vállalt, hogy:
nem gátolja/nem akadályozza a magyarokat, hogy a lakosságtól önkéntes alapon élelmiszert és takarmányt vásároljanak fel a magyar hadsereg számára;
megengedik nekik az erdő használatát.

Ugyanakkor tárgyalások történtek az OUN és a magyar főparancsnokság képviselői között is, melyek Lvovban kezdődtek és Budapesten folytatódtak.

Az UPA részéről a tárgyalásokon részt vettek – Vregyona Jevgenyij, a teológia doktora, Grineh, Luckij, Miron.

A magyar főparancsnokság részéről jelen voltak: a Főparancsnokság főnöke Sotaki (nem pontos – a ford.) és a főparancsnoki kar más tisztjei.

A tanácskozáson az alábbi kérdéseket vitatták meg:
a nemzetközi politikai helyzetet;
a szovjet-német háború perspektíváit keleten;
az ukrán-magyar kölcsönös kapcsolatokat;
a „lengyel-ukrán” megegyezés lehetőségét;
a „német-ukrán” kapcsolatokat;
az OUN és a magyarok helyzetét a Vörös Hadsereg további előrenyomulása esetén;
az UPA fegyverellátását;
a Magyarországra történő emigrációt.

Az OUN-delegáció kifejtette véleményét arról, hogy a németek Keleten a háborút már elvesztették, és el fogják veszíteni azt egészében, melynek következtében ukrán földre bejön a Vörös Hadsereg, amely nem fog megállni a Kárpátoknál, és megpróbál majd bejutni a Tisza folyó völgyébe, e körülmény pedig kezdete lehet egy bolsevik forradalomnak Közép-Európában, amelyre a SZU továbbra is igényt tart.

Az „ukrán és a magyar nép” előtt közös fenyegetés áll a bolsevikok részéről, ami összeköti őket a közös érdek mentén, közös ellenségük, a SZU ellen.

Az ukrán nép hajlandó döntő ellenállást kifejteni a bolsevik fenyegetéssel szemben, és e harcában kész vállalva haladni valamennyi néppel, amelyik tiszteli az „ukrán nép” az „önálló ukrán állam” megalapításáért vívott harcát.

A magyarok egyetértettek a keleti front helyzetértékelésével és a „bolsevizáció” veszélyével Közép-Európában, megerősítették az „ukrán” delegáció kijelentéseit arról, hogy a bolsevikok személyében az „ukránokkal” közös ellenséggel rendelkeznek. Érdekeltek az „önálló ukrán állam” létrehozásában, és őszinte vágyuk, hogy „Ukrajnával” közös államhatárunk legyen. Szintén készek minden eszközzel megvédeni határaikat a Vörös Hadseregtől, ugyanakkor nem kívánják harcba küldeni csapataikat a Vörös Hadsereg ellen más keleti területeken.

Ugyancsak elismerték, hogy a Magyarország és az „ukránok” közötti egyetértés és együttműködés nagy szerephez juthatna a bolsevik „fenyegetés” ellenében.

Az „ukrán delegáció” a maga részéről tájékoztatta a magyarokat, hogy az „ukránok” tekintetbe veszik az antibolsevista küzdelem önálló, más államoktól független folytatását, azonban az „ukránok” katonai erői fegyverre és más haditechnikai eszközökre szorulnak, ami legfőbb akadálya az UPA bővítésének a kívánatos méretekre. Ezenkívül a Vörös Hadsereg támadásával számolva, szükségszerű előre előkészíteni a helyet az „ukrán” emigráció számára, amely emigrációra kényszerül majd a Vörös Hadsereg egész Ukrajnában kifejtett tevékenysége miatt, és ezt követően biztosítani kell számukra a politikai tevékenység folytatásának lehetőségét.

A magyarok erre azt válaszolták, hogy teljes képpel rendelkeznek a fegyverzet és az emigráció felvetett kérdéseiről, de végleges választ az „ukrán delegáció” ajánlatára csak a parlamenttel való egyeztetés után adhatnak, 10 nap múltán, amiről az „ukrán delegációt” is értesítik Lvovban a hadsereg parancsnokságon keresztül.

Az OUN központi vezetőségi tagja, Sztjepanyak „Gorbenko” elmondása alapján ismert, hogy „G”-hez 1943. december végén és 1944. január elején megérkezett Magyarországról a Főparancsnokság képviselőjében egy őrnagy vagy ezredes, tolmáccsal és rádióssal. „Gorbenko” megmutatta ennek a küldöttségnek az UPA katonai egységeit, az élelmiszerraktárakat, és azokat a helyeket, ahol UPA csa-

patokat terveztek elhelyezni a front átvonulásakor. Szintén bemutatta neki az UPA harcterveit a szovjet hátszágban.

A német–ukrán kapcsolatok kérdésében a magyarok kijelentették, hogy ismert előttük az ukránok helyzete a németek által megszállt területeken, és úgy vélik, a németek ukránokkal szembeni politikája helytelen. Felajánlották szolgálataikat a németek és „ukránok” közti közvetítésben, és tudakozódtak, hogy a delegáltak milyen feltételekkel vélik lehetségesnek elérni a németekkel való megegyezést.

Az „ukrán delegáció” erre azt felelte, hogy az „ukránok” nem hisznek a német politika megváltozásának lehetőségében Ukrajna kérdésében, ezenkívül úgy vélik, Németországgal, mint a háború vesztesével, nincs értelme megállapodást kötni.

E tárgyalások mellett a magyarok szintén felajánlották közvetítésüket a lengyelek és az OUN közti tárgyalásokban. Kijelentették, hogy nagy jelentőséget tulajdonítanak egy ilyen szerződésnek és biztosak abban, hogy közbenjárásuk kielégítő eredményeket hozna.

Az OUN képviselői úgy válaszoltak, hogy ilyen tárgyalások már folyamatban vannak, ám a lengyelek túlzott elvárásai miatt nehéz velük egyezsége jutni.

A Szovjetunió Belügyi Népbizottság Állambiztonsági Főigazgatóság I. ügyosztály I. részleg operatív főmegbízottja

Grigorjev főhadnagy

Jegyzetek

- Ukrán Népköztársaság (ukránul *Українська Народна Республіка*): 1917–1920 között fennálló államalakulat. Az 1917 márciusában Kijevben megalakult Ukrán Központi Rada, mely a bolsevik hatalomátvételt követően, november végén kikiáltotta a független Ukrán Népköztársaságot, amely kiszélesített autonómiát kívánt ugyan magának, de önmagát az orosz föderáción belül definiálta. A decemberi ukrán nemzetgyűlési választásokon kisebbségbe szorult bolsevik képviselők Harkovban kikiáltották az Ukrán Szovjetköztársaságot, és Moszkva beavatkozását kérték a Rada ellenében. 1919. november 22-én kimondták formális egyesülését a Nyugat-Ukrán Népköztársasággal. Területét az 1921-es rigai békét követően felosztották az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság és Lengyelország között.
- Nyugat-Ukrán Népköztársaság (ukránul *Західноукраїнська Народна Республіка*): 1918 végétől 1919 elejéig fennálló államalakulat Kelet-Galiciában. A monarchia felbomlása után, 1918 novemberében Lvov városában deklarálta létrejöttét, majd a lengyel támadás hatására, a hatalom gyakorlására hivatott Ukrán Nemzeti Tanács előbb Ternopolba, majd Sztaniszlavba (ma Ivano-Frankivszk) tette át székhelyét. Itt 1919-ben a kormány kinyilvánította a Nyugat-Ukrán Népköztársaság és a tőle keletre eső területeken létrejött, Ukrán Népköztársaság egyesülését, azonban ennek érvényt szerezni már nem tudott.

- ³ 1940 februárjában az OUN két frakcióra bomlott. A mérsékeltbb irányzat élén Andrej Melnyik, a szervezet hivatalos vezetője állt, míg a radikálisok Sztjepan Bandera köré tömörültek.
- ⁴ A megszállt ukrán területeket Hitler 1941. szeptember végén közigazgatásilag Főkormányzóságra (*Generalgouvernement*) és Birodalmi Kommisszariátusra (*Reichskommissariat Ukraine*) osztotta fel.
- ⁵ Az eredeti dokumentumon az HKO CCCP rövidítés olvasható (Народный комиссариат обороны СССР).
- ⁶ Mehlisz, Lev Zaharovics (1889-1953). Ő is súlyosan felelős a sztálini nagy terror idején a Vörös Hadsereg parancsnoki karában végzett tisztogatásért. 1941-től a Szovjetunió Honvédelmi népbiztosának helyettese. Főképpen a hadsereg politikai munkájának irányításában vett részt. Számos népszerűtlen és kíméletlen intézkedése nyomán megvonták tőle a bizalmat.
- ⁷ NKVD USZSZK: az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság területén működő Belügyi Népbiztosság. A II. világháború éveiben a fasiszták által megszállt területeken az NKVD együttműködött a szovjet partizánosztagokkal.
- ⁸ Jobb parti Ukrajna – a történelmi régió elnevezése, a Dnyepertől nyugatra eső területeket jelenti, beletartozik: a Zsitomiri, Vinnyicai, Kirovogradi, Cserkaszi-i terület, valamint a Kijevi területnek a folyótól jobbra eső része. Az elnevezés akkor alakult ki, amikor a Bogdan Hmelnickij-féle felkelést követő, 1667-es andruszovói béke következtében a Bal-parti Ukrajna a cári Oroszország része lett, a Dnyeper jobb partja viszont megmaradt a Lengyel–Litván Államszövetség részeként.
- ⁹ Novograd-Volinszkij (ukránul Новград-Волинський) – területi jogú város, ma Ukrajna, Zsitomiri terület, Novograd-Volinszki járás. A szovjet csapatok 1941. július 5-én hagyták el, ezt követően megszállta a német hadsereg.
- ¹⁰ Proszkurov (ukránul Проскупів, oroszul Проскуров) – ma Hmelnyickij, Ukrajna. Miután 1941. július 8-án a szovjet hadsereg visszavonult, a város német megszállás alá került 1944. március 25-ig.
- ¹¹ Vatutyin, Nyikolaj Fjodorovics (1901-1944). A Voronyezsi, majd 1943 októbertől az Első Ukrán Front parancsnokaként részt vett a Dnyeperért folytatott harcban, ott volt Kijev felszabadításánál, majd a Jobb parti Ukrajna felszabadítására vezette csapatait. 1944. február 29-én a banderisták merényletének áldozata lett. Utódja az Első Ukrán Front élén Zsukov marsall lett.
- ¹² Versigora, Pjotr Petrovics (1905-1963). A háború alatt a szovjet partizánmozgalom aktív résztvevője. 1943 decemberétől az Sz.A. Kovpak Első Ukrán Partizán Hadosztály parancsnoka.
- ¹³ Főhadnagy. Az eredeti orosz szöveg a németes megnevezést használja.
- ¹⁴ Bobli (ukránul Бобли, oroszul Боблы) – ma Ukrajna, Volinszki terület, Turijfszki járás.
- ¹⁵ Helyesen Turopin (ukránul és oroszul Туропин) – ma Ukrajna, Volinszki terület, Turijfszki járás.
- ¹⁶ Vlagyimir-Volinszk nevével a SZU Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1944. augusztus 9-i határozata értelmében – sok más nyugat-ukrán városával együtt – pontosították, Vlagyimir-Volinszkijra (ukránul Володимир-Волинський, oroszul Владимир-Волинский). Ma Ukrajna, Volinszki terület, Vlagyimir-Volinszki járás.
- ¹⁷ Turija – folyó Volhíniában.
- ¹⁸ Kovel (ukránul, oroszul Ковель) – ma Ukrajna, Volini terület, Kovelei járás. A város német megszállás alatt volt 1941. június 28-tól 1944. július 6-ig.

- ¹⁹ Az orosz eredetiben a *гебитскомиссар / gebietskommissar* kifejezés szerepel. 1941. augusztus 20-án a Szovjetunió megszállt ukrán területein bevezetik a német közigazgatást. A Harmadik Birodalom részeként létrejön a *Reichskommissariat Ukraine*, magába foglalva Volhíniát, Podóliát, a Zsitomiri, Nyikolajevi, Kijevi és Dnyepropetrovszki területeket, valamint a Krím északi részén egy sávot.
- ²⁰ Gorohov (ukránul *Горохів*, oroszul *Горохов*) – ma Ukrajna, Volinszki terület, Gorohovi járás.
- ²¹ Sztrokacs, Tyimofej Amvorszievics (1903–1963) – 1940 októberétől az USZSZK Belügyi népbiztosának helyettese. 1942 és 1945 között a Partizánmozgalom Ukrán Főparancsnokságának vezetője.
- ²² Zsukov, Georgij Konsztantyinovics (1896–1974) – A Szovjetunió marsallja, hadvezér. Berlinben ő fogadta a náci Németország kapitulációját.
- ²³ Ovadnoe (ukránul *Овадне*, oroszul *Овадное*) – ma Ukrajna, Volini terület, Vlagyimir-Volinszki járás.
- ²⁴ Ukrajna Roveni területének Zdolbunovszki járásában ma több hasonló nevű falu található: Мала Мощаниця, Стара Мощаниця, Нова Мощаниця, illetve Дермань Перша és Дермань Друга.

Jevgenyij Haldej fotográfiája: Szovjet zászló leng a Reichstag épületén